

МУНИЦИПАЛЬ БЮДЖЕТ ДӨЙӨМ БЕЛЕМ БИРЕҮ УЧРЕЖДЕНИЕНҢЫ

КҮГӘРСЕН УРТА ДӨЙӨМ БЕЛЕМ БИРЕҮ МӘКТӘБЕ

«Каралды»

Методик берләшмә етәкчесе

Шы Семикашева М. С..

Беркетмә № 1 « 21 » 01 2023 й.

« Килешелде»

Директор урынбасары

Шы Хәйбуллина Н.М.

« 20 » 01 2023 й.

«Расланды»

Мәктәп директоры

Шы Абдуллина Э.С.

Беркетмә № 99 « 21 » 01 2023 й

Күгәрсен урта дөйөм белем биреү мәктәбенә

башкорт теле һәм әзәбиәте укытыусыһы

Арапова Гүзәл Рәмил кызының

5-9 - сы кластар өсөн 2023/2024. укыу йылына

«Туған (башкорт) әзәбиәте»нән ЭШ ПРОГРАММАҢЫ

АҢЛАТМАЛЫ ЯЗЫУ

Төп дөйөм белем биреүзең 5-9-сы класстар өсөн «Туған (башкорт) әзәбиәте» предметының якынса эш программаһы түбәндәге норматив-хокуки документтар нигезендә төзөлдө:

- 1) Рәсәй Федерацияһы Конституцияһы;
- 2) 2012 йылдың 29 декабрәндә кабулителгән 273-ФЗ номерлы «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль закон (төзәтмәләр һәм өстәмәләр менән);
- 3) Рәсәй Федерацияһының 1991 йылдың 25 октябрәндә кабулителгән «Рәсәй Федерацияһы халыктары телдәре тураһында» 1807-1-се закон (төзәтмәләр һәм өстәмәләр менән);
- 4) Төп дөйөм белем биреүзең федераль дәүләт белем биреү стандарты (2021 йылдың 31 майында РФ Мәғариф министрлығының 287-се бойороғо менән раҫланған);
- 5) Төп дөйөм белем биреүзең өлгөлө база белем биреү программаһы (Дөйөм белем биреүзең Федераль мәғариф-методик ассоциацияһы карары менән раҫланған, 2022 йылдың 18 мартындағы 1/22-се протокол);
- 6) Өлгөлө белем биреү программаһы (Дөйөм белем биреүзең Федераль мәғариф-методик ассоциацияһы карары менән 2020 йылдың 2 июнендә раҫланған (протокол № 2/20)).

Программа туған башкорт телен белмәгән һәм һөйләшкән укыусылар өсөн тәғәйенләнгән.

Программа федераль дәүләт белем биреү стандарты методикаһы буйынса система-эшмәкәрлек алымына нигезләнгән.

«Туған (башкорт) әзәбиәте» программаһына дөйөм характеристика

«Туған (башкорт) әзәбиәте» предметы гуманитар белем биреүзең структур өлөшө буларак карала, шуға күрә курстың йөкмәткеһе башкорт әзәбиәтен дә, башкорт халкының тарихын һәм мәзәниәтен, ғөрөф-ғәзәттәрен, традицияларын өйрәнеүзе лә күз уңында тоталар.

Туған (башкорт) әзәбиәтенән программа календарь план нигезендә төзөдә (йыл, вакыт, даталар). Программаға башкорт халык ижады өлгөләре, башкорт әзәбиәте менән бер рәттән татар, казак һәм рус әзәбиәте әсәрзәре лә индерелде.

Предметты дөйөм белем биреү системаһына индереү башка гуманитар дисциплиналар менән дә («Туған (башкорт) теле», «Тарих» һәм башка дисциплиналар) йөкмәткеле бәйләнештәр ярзамында тәмин ителә.

Программа әзәбиәтте һәм мәзәниәтте бергә өйрәнеүзә күз уңында тота, уларзы башкорт халкының үзенсәлекле менталитетын тәмин итеүсә кабатлаусы рухи мирас итеп карай. Программа туған әзәбиәттең белем биреү мөмкинлектәрен тормошка ашырыуға, туған әзәбиәткә, мәзәниәткә ихтирам уятыуға, туған халыктың тарихы менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Укыу өсөн текстар башкорт ауыз-тел ижадының сағыу өлгөләре (әкиәттәр, эпостар, кобайырзар, халык йырзәры, легендалар, мәкәлдәр, йомактар), башкорт фантастикаһы, башкорт халкының тарихына, мәзәниәтенә, йәшәйешенә, төбәк тәбиғәтенә үзенсәлектәренә кағылышлы әзәби һәм публицистик текстар һайлап алынды. Авторзарзың биографиялары менән таныштырыу за күз уңында тотола.

Әзәби текстарзы һайлағанда, иң тәүзә уларзың гуманистик йөкмәткәһен, художество киммәтен, укыусының шәхесенә ыңғай йөгөнтө яһау мөмкинлеген иҫәпкә алынды. Программаның нигезен башкорт әзәбиәтенәң киң билдәлә әсәрзәре тәшкил итә. Милли менталитетты сағылдырған, халык тарихын һәм мәзәниәтен һүрәтләгән әсәрзәр программала мөһим урын биләй.

Рус телендә белем алыусы башкорт балалары башкорт әзәбиәтен тематик, тарихи-хронологик принцип нигезендә өйрәнә. Был процесс туған телдә өйрәнеү менән тығыз бәйләнештә башкарыла. Предметты өйрәнеү барышында укылған текстарзағы лингвистик күренештәрзә (ижади. язма әштәр, тексты һәм картинаны сағыштырыу, музыкаль әсәр, проект әштәре һ.б.) табыу, аңлатыу буйынса әштәр башкарыу күз уңында тотола.

Программала гуманитар циклдың башка дисциплиналары менән предмет-ара бәйләнештәр, максатлы һәм йөкмәткә осраклылығын, шулай ук билдәлә бер күренештәрзә өйрәнеү барышында аутентик материалды кулланыузың ойоштороу формалары иҫәпкә алына.

Башкорт әзәбиәтен өйрәнеүзә кластан тыш сараларза ла тормошка ашырырға мөмкин (тасуири укыу конкурстары, языусылар менән осрашыузар, туған якты өйрәнеү музейзәрына сәйәхәттәр һ.б.).

«Туған (башкорт) әзәбиәте» укытыуың төп максат һәм бурыстары

«Туған (башкорт) әзәбиәте»нән белем биреүең максаты - башкорт әзәбиәтенең (мәзәниәтенең) рухи-әхлаки киммәттәре, Рәсәй халыктарының башка милли әзәбиәттәре (мәзәниәттәре) киммәттәре менән танышыу аша шәхесте тәрбиәләү һәм үстәреү; укыусыларзың эстетик зауығын, ижади һәләттәрен үстәреү, уларзың дәйөм укыу мәзәниәте һәм нәфис әзәбиәт үзенсәлектәре тураһындағы фекерҙәрен формалаштырыу.

«Туған (башкорт) әзәбиәте» предметын укытыуың бурыстары:

- Башкортостандың берҙәм тарихи-мәзәни мөмкинлегә шарттарында башкорт халкының әзәби мирасы менән таныштырыу, республиканың бөтә халыктары мәзәниәттәре менән диалог булдырыу;
- тарихи, мәзәни, әхлаки, эстетик киммәттәргә быуындан быуынға тапшырыуға тыуған башкорт әзәбиәтенең ролен аңлатыу;
- башкорт әзәбиәтенең һәм милли тарихтың үз-ара бәйләнешен асыклау, башкорт халкының матди һәм рухи мәзәниәтен туған әзәбиәттә сағылдырыуың конкрет милли формаларының төрлөлөгө тураһындағы фекерҙәр формалашыуы;
- Башкортостан һәм Рәсәй Федерацияһының башка халыктары әзәбиәттәренең, үз-ара йоғонтоһо, төрлө әзәби бәйләнештәр тураһында белем алыу;
- башкорт әзәбиәтенә һалынған мәзәни-әхлаки белемдәргә үзләштерәү; укылғандар тураһында фекерйөрөтә һәм баһалай белеү, улар буйынса язма текстар төзөргә өйрәнеү;
- көндәлек тормошта һәм белем алыу процесында башкорт әзәбиәте әсәрҙәре менән аралашыу тәжрибәһен формалаштырыу;
- башкорт әзәбиәте әсәрҙәрен укыуың өстөнлөгөн билдәләү һәм укыу буйынса үз аллы планлаштырыу тәжрибәһен туплау;
- донъяны танып белеүгә, кеше менән йәмғиәт араһындағы мөнәсәбәттәргә аңлау, күп яклы диалог сараһы буларак башкорт әзәбиәте әсәрҙәрен системалы рәүештә укыу тәжрибәһен формалаштырыу;
- төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләү оҫталығын үстәреү, интернеттан эзләү, унанылған материалдарҙы анализларға өйрөтөү;

- әсәрзәрзәкүтәрелгән проблемаларзы һәм уларзың художестволы хәл ителешен, авторзың позицияһына аңлатма биреү һәм сәнғәт әсәрзәрен, уларзың фрагменттарын, образдарын һәм проблемаларын үз-ара, шулай ук башка сәнғәт әсәрзәре менән сағыштырыу нигезендә улар буйынса үз карашын формалаштырыу;
- тарихи-әзәби процесс тураһында фекерзәр формалаштырыу өсөн; кәрәкле мәғлүмәтте төрлө сығанактарзан эзләү, уларзы тәнкитле һәләтен үстөрөү.

«Туған (башкорт) әзәбиәте» программаһының төп йөкмәткеһе

«Туған (башкорт) әзәбиәте» курсының йөкмәткеһе түбәндәге принциптар менән билдәләнә.

1. «Туған (башкорт) әзәбиәте» программаһының нигезен башкорт әзәбиәтенә һәм мәзәниәтенә милли үзенсәлектәрен кәүзәләндергән башкорт языусыларының әсәрзәре тәшкил итә.

2. «Туған (башкорт) әзәбиәте» уҡыу программаһына хәзерге заман авторзәрының башкорт әзәбиәтенә һәм мәзәниәтенә милли традицияларын дауам иттерөсө, хәзерге заман уҡыусыһына яҡыныраҡ һәм аңлайышлыраҡ булған әсәрзәреиндерелде.

Проблемалы-тематик бүлектәрүз-ара тығыз бәйләнештә. Бүлектәрәсендә башкорт әзәбиәте үсешә хронологияһы һаҡлана. Һәр бүлектә башкорт халыҡ традицияларының милли һәм мәзәни үзенсәлектәренә ҡағылышлы әсәрзәре менән бергәбашкортмилли байрамдары: һабантуй, кәкүк сәйе һәм милли рух көсө, игелек, шәфҡәтлелек кеүек төшөнсәләрзә сағылдырған әсәрзәр индерелде.

Әзәби әсәрзәр менән берлектә һынлы сәнғәт, музыка, кино, театр әсәрзәре лә милли үзенсәлектә күренештәрәрзә, бәйләнештәрзә күзәтергә мөмкинлек бирә (башкорт мәзәниәтендә сәнғәт диалогы). Ошо дөйөм принциптарға ярашлы 5-9-се кластар өсөн программа егерме һигез проблема-тематик бүлектәргә бүленә:

5-се клас

- «Көз»;
- «Кыш»;
- «Яз»;
- «Йәй»;

6-сы класс

- «Укыу — белем шишмәһе»;
- «Узған ғүмер-калған хәтер»;
- «Төньяк амурзары»;
- «Уралып яткан Уралтау»;
- «Башкорт халык ғөрөф-ғәзәттәре»;
- «Башкорттар китеһуғышка»;
- «Башкортостандың халык шағирзары һәм язуысылары»;

7-се клас

- «Боронғонан аманат»;
- «Дуслыкта һәм берзәмлектә көс»;
- «Ап-ак карзар яуа»;
- «Ғәзиздәрҙән ғәзиз әсәйҙәр!»;
- «Их, күңелле яз килә!»;

8-се клас

- «Мәктәп — белем шишмәһе!»;
- «Көз - хезмәтһәм муллыҡ мизгеле»;
- «Укытыусы – ниндәй гүзәлисем»;
- «Салауат батыр ир ине»;
- «Кыш»;
- «Данлы һәм шанлы йылдар»;
- «Шаулап гөрләп яз килә»;
- «Тыуған ерем — минең Уралым»;

9 – сы класс

- «Тере шишмэләр»;
- «Кендегемде кискән ер»;
- «Данлы тарих»;
- «Батыр һәм тоғро ат»;
- «Еңеү көнө».

Һәр бүлектә темаһына һәм проблемаһына ярашлы әсәрҙәр тупланды, шулай уҡ Рәсәй халыктары әҙәбиәтенән өлгөләр индерелде.

Программаларҙа нәфис әҙәбиәттең үҫтерүгә зур өлөш индергән һәм туған һәм рус телендә язған билдәле милли яҙыусыларҙың әсәрҙәрен үҙ эсенә ала. 5-се һәм 6-сы кластарҙа башҡорт халыҡ ижадын өйрәнгәндә милли фольклорға: мәкәлдәргә, әйтемдәргә, әкиәттәргә мөрәжғәт ителә. Һәр милләттең тыуған ере тураһында әсәрҙәре бар. Уҡытыусы балаларҙа үзтөһөнә, халҡына, уның тарихына, мәҙәниәтенә, ғөрөф-ғәҙәттәренә һөйөү тәрбиәләү максатында күп милләтле илебезҙең төрлө төбәктәрендә йәшәп ижад иткән үҙенең эш программаларына индерә ала.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» программаларының урыны

Төп дөйөм белем биреүҙең федераль дәүләт белем биреү стандартына ярашлы, «Туған тел»; һәм «Туған әҙәбиәт» предметы индерелә һәм уҡыу өсөн мотлак булып тора.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» өйрәнеү өсөн 170 сәғәт бүленә — һәр класта 34 сәғәт (аҙнаһына 1 уҡыу сәғәте):

- 5 - се класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
- 6 – сы класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
- 7- се класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
- 8 - се класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
- 9 – сы класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы).

Укыу йорто укыу планының өлөшөтөрө иҗәбенә укыу предметын өйрәнеү өсөн бүленгән сәғәттәр һанын үз аллы арттырырға хоқуклы.

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ӘЗӘБИӘТЕ» УКУУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӘТКЕҢЕ

5-се клас

1-се бүлек. Көз

Башкорт халык ижады. Әкиәттәр. Башкорт халык әкиәттәре «Әминбәк», «Акъял батыр».

Әзәбиәт теорияһы: халык ижады төрҙәре, ауыз-тел ижады. Әкиәт жанры тураһында төшөнсә.

Туған ил, туған төйәккә инлектәр. арналған әсәрҙәр. Т. Ғәниева. «Уралиә тигән ил». С. Муллабаев «Шатлыклы иртә». Б. Бикбай. «Туған тел». А. Йәғәфәрова «Якшылык». Н. Әминев «Туған ер». «Башкортостан тауҙары» (белешмә). «Туған ер» (кобайр). Ф. Рәхимғолова "Мин – Башкортостандан!". Ә. Вахитов «Аҡһаҡал васыяты». Р. Ниғмәти. «Йәмле Ағизел буйҙары». Ғарипов Р. «Торналар». Б. Ноғоманов. «Йәйбикә менән Көзбикә» («Йылбабайҙың дүрт кызы» әкиәтенән өзөк). Иҫәнғолов. Ф. «Йылмайыу». Ғ. Хисамов. «Акъяурын сал бөркөт».

Әзәбиәт теорияһы: Сағыштырыу, синоним, антоним, омоним тураһында төшөнсә.

2-се бүлек. Кыш

Башкорт ауыз-тел ижадында (мәкәлдәр, әйтемдәр, йомактар). Башкорт халык йырҙары. Түбәнгә кластарға алынған белемдәрҙе кабатлау һәм тәрәнәйтеү.

Әзәбиәт теорияһы: Мәкәлдәр, әйтемдәр, йомактарға төшөнсә

Кышкы тәбиғәт тураһындағы әсәрҙәр. Әлибаев С. «Кыш». Н. Мусин. «Коралайҙар». Әхмәдиев В. «Кышкы урманда».

Әзәбиәт теорияһы: Хикәйә тураһында төшөнсә

Башкорт халык әкиәттәре. «Камыр батыр», «Кәмән менән Сәмән, картуфсәскән Сәлмән».

3-сө бүлек. Яз

Яз һәм язғы эштәр (башланғыс кластарға алынған белемде кабатлау һәм тәрәнәйтеү) тураһында әсәрҙәр. Р. Назаров "Яз килә". Хисмәтуллин З. «Сыйырсыҡ». С. Әлибаев «Язғы кем алып килгән?» М. Кәрим. «Һеңлемден төшө». К. Даян. «Торналар».

Әҙәбиәт теорияһы. Йәнләндереү. Фразеологик берәмектәр.

Башкортостан коштаһы. Б. Ноғоманов. «Карһылыу менән Язһылыу».

Еңеүселәр. А. Игнбаев «Еңеү көнө». К. Мәргән. «Курайсының үлеме». Р. Ниғмәти. «Еңеүселәргә дан!»

Мәсәлдәр. М. Ғафури. «Һарыкты кем ашаған?» Л. Толстой. «Ике иптәш».

Әҙәби теория: Мәсәл һәм аллегория тураһында төшөмсә.

4-се бүлек. Йәй

Йәйгә көндәр көтә. З. Муллабаев. «Йомарт йәй». З. Хисмәтуллин «Урман кунағы». С. Ағиш. «Турыкай».

6-сы класс

1-се бүлек. Укыу — белем шишмәһе

Ә. Әхмәт-Хужа «Алмаш үсә». У. Кинйәбулатов. Укытыусыма. Дәүләтбирдина Т. «Мизгелдәр».

2-се бүлек. Узған ғүмер – калған хәтер

Минең йырым — Башкортостан! З. Биһшева «Башкортостан». Р. Ғарипов "Дан һиңә, дан, Башкортостан!" Ф. Туғызбаева. «Әй язмышым минең – Башкортостан!». С. Бабич. «Башкортостан». Ғ. Хөсәйенов «Мөкәддәс».

Тыуған ер тарихы. Н. Нәжми "Һинең һиндәй улыңмын мин?" Ә. Усманов. «Башкорттарҙың хәрби хеҙмәте». Ғ. Хөсәйенов «Рудасы Исмағил Тасим улы». Т. Карамышева «Малайзар». Л. Толстой. "Кешегә күпме ер кәрәк". Ә. Хәкимов «Езеүкәй янында» ("Һауыр кумта" романы буйынса).

Әҙәбиәттә азатлыҡ хәрәкәте темалы. Башкорт ихтилалдары.

Салауат Юлаев. Башкорт әҙәбиәтендә башкорт ихтилалдары темалы. М. Изелбаев «Хушлашыу». Р. Бикбаев «Салауат кылысы». С. Злобин. «Салауат Юлаев». Ғ. Ибраһимов. «Сапкын».

3-сө бүлек. Төньяҡ амуздары

Башкорт әзәбиәтендә 1812 йылғы Ватан һуғышы темаһы. Рус-француз һуғышы тураһында бәйәттәр. Я. Хамматов «Төньяк амурзары». Каһымтурә (1812 йылғы Ватан һуғышында башкорт полктары башлығы тураһында легенда).

Әзәбиәт теорияһы: Бәйәттәртираһында төшөнсә

4-се бүлек. Уралып яткан Уралтау

Буракаев Д. «Урал таузары» (мәғлүмәт). Башкорт халык йыры «Урал».

Бикбаев Р. Уралыма. Я. Хамматов. «Самородок».

5-се бүлек. Башкорт йолалары

Тәбиғәт менән берзәмлектә. А. Кобағошов. «Карға буткаһы тәмлемә?»

Карамышева Т. Т. «Кәкүк сәйе». С. Агиш. «Кунак һәм намыс».

Ф. Туғызбаева. «Һыу юлы».

6-сы бүлек. Башкорттар китте һуғышка

Башкорт халкы геройзары. Я. Хамматов. «Башкорттар китте һуғышка»

К. Даян. «Шайморатов генерал».

Ә. Бикчәнтаев «Бөркөт һауала үлә».

Р. Насыров «Ил балаһы -Шәкирйән».

Башкорт халык ижады.

Башкорт ауыз-тел ижады. Әкиәттәр «Урал батыр», «Алдар менәншайтан».

Көләмәстәр (анекдоттар).

Әзәби мирас. Кол-Ғәли. «Йософ киссаһы».

«Кармасан менән Сәрмәсэн».

Үткән һәм хәзерге

С. Юлаев. «Бүгәсәүгә кушылып, ир-батырға куш булып», «Карабай менән Сарыбай».

М. Акмулла. «Нәсихәттәр» .

Сәсәндәр ижады. «Һабрау», «Кобағош сәсэн», «Байык сәсэн».

Әзәбиәт теорияһы. Архаизмдар, неологизмдар, варваризмдар тураһында төшөнсә.

7-се бүлек. Башкортостандың халык шағирзари һәм язуылары

Башкортостандың халык шағирзари. М. Ғафури (*биографик мәғлүмәт*). "Бир кулыңды!"

М. Кәрим (*биографик мәғлүмәт*). "Өсөмсө көн тоташ кар яуа".

Р. Ғарипов (*биографик мәғлүмәт*). «Аманат» (*кобайрзан өзөк*). Р. Бикбаев (*биографик мәғлүмәт*). «Халкыма хат».

Башкортостандың халык язуылары

З. Бишшева (*биографик мәғлүмәт*. «Сынаяк уйнатыу» ("Кәмһетелгәндәр" романынан өзөк).

Ә. Хәкимов (*биографик мәғлүмәт*). «Сәләх карт» ("Туй" хикәйәһенән)

7-се класс

1-се бүлек. Боронғонан аманат

Халык әкиәттәре. Башкорт ауыз-тел ижады. Хайуандар тураһында әкиәттәр. «Етем төлкө». Тылсымлы әкиәттәр. «Алтын алма».

Батырзар тураһында әкиәттәр. «Алып Батыр». Көнкүреш әкиәттәре. «Алтын тамсы», «Һаранбай менән Зиннәт ағай».

Әзәбиәт теорияһы: Аллегория, гипербола һәм литотфатураһынды төшөнсә.

Халык хикәйәләре. Боронғо ырым-ышаныузарға нигезендә тыуған хикәйәләр «Етегән йондоз». «Ай менән Зөһрә». «Сыңрау торна».

Башкорттарҙың килеп сығышы тураһында хикәйәттәр. Үсәргән. (Үсәргән ырыуы башкорттарының килеп сығышы тураһында легенда). «Ырғыз», «Йөрәктау».

Топонимик хикәйәләр. «Ямаш һәм Йомаш ауылдары», «Мәмбәт ауылы тарихы». Ауылдар тарихы.

Тарихи хикәйәләр. «Биксура», «Бошман-Кыпсак батыр».

Тормош-көнкүреш хикәйәләре. «Ғилмияза», «Зөлхизә».

Әзәбиәт теорияһы: Легенда һәм риүәйәттәргә төшөмсә..

2-сөбүлек. Дуслыкта һәм берзәмлектә — көс!

Тарихи йырзар. Тыуған ил һәм халыктар дуслығы тураһында йырзар. «Урал» (вариант), «Йәйләүек».

1773—1775 йылдарзағы Пугачев ихтилалы тураһында йырзар. «Салауат» (вариант). «Оло юл» (вариант).

1812 йылдағы Ватан һуғышы тураһында йырзар. «Эскадрон», «Любизар».

Кантондар тураһында йырзар. «Колой кантоны», «Абдулла Ахун».

Каскындар тураһында йырзар. «Буранбай», «Бейеш».

Көнкүреш йырзаны. «Зөлхизә», «Ғилмияза».

Такмактар. «Кармасан һәм Сәрмәсэн» («Һуңғы һартай» әсәре буйынса).

Ноғман Мусин “Тайғак баһма”, Р. Байбулатов “Һарыбай”

Гүзәл илем! Бикколов Ш. «Урман...».

М. Ғафури. «Гөлдәрбаһсаһында». Ж. Кейекбаев (биографик белешмә). «Оморзак олатай», «Туғандар һәм таныштар» (романдан өзөк).

Балалар уйыны. «Сокор туп» (белешмә).

Башкорт милли кейеме. (белешмә).

Игебаев А. "Онотманым һине ауылым!" М. Кәрим. «Кайын япрағы тураһында»

3-сөбүлек. Ап-ак карзаряуа!

К. Кинйәбулатова. «Һаумы, ак кыш!». С. Алибай. "Матур көн".

Ғ. Тукай. «Ер йокоһо». Ә. Әһлиуллин. «Бизәкле сана»

Ватанды һаклаусылар. Р. Шәкур. «Һакта тора илдең улдары». Ф. Акбулатова (биографик белешмә). «Атай икмәге».

В. Исхаков. «Кеше күңеле — тәрән дарья».

А. Баһуманов (биографик мәғлүмәт). «Юламан» «Кайза һин, генерал?» әсәре буйынса))

4-се бүлек. Ғәзиздәрзән, ғәзиз әсәләр!

Ғ. Зәйнәшева " Йырлайым әсәйем тураһында ".

З. Алтынбаева «Әсә һүзе».

Ф. Исянғолов. (Биографик белешмә) «Бер йомғак май ».

Ө. Бикчәнтәев «Яраланған бүре күззәре».

Г. Якупова (биографик мәғлүмәт). «Мейес әбей».

Н. Игезйәнова «Өйрөлмәк»

5-се бүлек. Их, күңелле яз килә!

Р. Ниғмәти. «Яз килде, яз!». М. Йәлил. «Йырзарым» М. Ғафури .«Болон»

Х. Назар. «Йәйге йәшен».

Тыуған ерзең ауазы.Һ.Дәүләтшина (биографик мәғлүмәт). «Айбикә».

Ю. Ухсай. «Болоттар». К. Аралбай. «Башкорт теле».

М. Кәрим. «Әскәт Искәндәре» ("Озон-озак бала сак" повесынан өзөк).С. Әлибай. «Ямғыр теләү»

8-се клас

1-се бүлек. Мәктәп — белем шишмәһе!

Белемгә юл. С. Әлибаев «Мәктәп юлы!». Н. Мусин. «Һабак».

2-се бүлек. Көз - эш һәммуллык мизгеле.

Икмәк — илдең байлығыР. Ханнанов «Икмәк кәзере».

Р. Өмөтбаев «Әмир басыуы»».

Әзәбиәт . Композицияға төшөнсә

3-сөбүлек. Укытыусы — ниндәй гүзәл исем!

Мәңгелек һөнәр. Р. Ғарипов. Укытыусыма. Р. Шаммас. «Күперһез йылғалар».

4-сөбүлек. Салауат батыр ир ине

Салауат Юлаев халыкхәтерендә. Ф. Рәхимғолова «Салауат». Т. Дәүләтбирзина «Салауат рухы». Кузбеков Ф. «Яу ораныбит һин, Салауат!»». Я. Хамматов. (биографикбелешмә) «Салауат».

5-сөбүлек. Кыш

Кышкы пейзаж. Ш. Бабич (биографик мәғлүмәт). «Кышкы юлда».

Б. Рафиков. (биографик белешмә) «Бүреләр».

И. Теләүмбәтов «Моралым таңы». О. Перовская «Мишка».

6-сыбүлек. Данлы йылдар, шанлы йылдар

Еңеүгә юл. М. Кәрим. «Үлмәсбай».

Н. Ғәлимов. «Яузан кайткан курай».

Р. Өмөтбаев «Башкорттар китте һуғышка».

Әзәбиәт теорияһы: Лирик-эпик поэмаларзың үзенсәлектәре

Психологизм күренешеВ. Шукшин. «Кайғы». Х. Назар. «Өс һүз».

М. Ямалетдинов «Иман». З. Ғәлимов«Ялан сәскәләре»

7-се бүлек. Шаулап-гөрләп яз килә!

Әсәйем –күңел кояшым.Ш. Бикколов (биографик мәғлүмәт). «Әсәйемдең кәңәштәре».Т. Гиниәтуллин «Әсә һәм бала»

. Язғы хикәйәләр. Р. Ғарипов «Язғы йыр». З. Ураксин «Алмағас». Р. Сафин «Тол катындар һәм аяҡһыззар бейеүе»

8-се бүлек. Тыуған ерем - Уралым

Тыуған ер байлығы. К. Аралбай «Ете һүз ер тураһында». Б. Бикбай. «Ер». Ж. Кейекбаев. «Урал тураһында кобайыр». Н. Мусин. «Һуңғы алыш». М. Уразаев «Ез курай ». А. Йәғәфәрова «Кескәй шишмә». Ф. Рәхимғолова Ф. «Бал корто һәм күбәләк». Ш. Янбаев. «Дегәнәк». Р. Солтанғәрәев «Һуңғы һунар». Ә. Хәметдинова «Йәшел дарыухана».

9- сы класс

1-се бүлек. Тере шишмәләр

Туған телем. Р. Ғарипов «Тел». Б. Бикбай. «Тере шишмәләр». Р. Мифтахов «Мирас». Т. Карамышева «Һүз». И. Хәлимов «Төнгө моң».

2-се бүлек. Кендегемде кишкән ер

Р. Мифтахов «Күрзем һине». К. Шафилова «Тыуған яҡ». И. Абдуллин. "Үз яғыма кайтһам". Х. Туфан. «Кыр каззари». З. Вәлиди Туған «Тыуған төйәгемдә» ("Хәтирәләр" китабынан)

Нәзәкәтле тәбиғәт. М. Әбсәләмов «Йомағужа тирәктәре». Ф. Акбулатова «Тәбиғәт безҙең ярҙамда мохтаж» (мәғлүмәт).

А. Ғарифуллина «Гөрләүек». З. Алтынбаева «Балан». Башҡорт әҙәбиәтендә экологик проблемалар. Д. Шәрәфитдинов. «Йылғабағыры»

Ф. Ғазин «Кыраутейһен әйзә...». М. Кәрим. «Айыу мажаралары».

В. Ғүмәров «Башҡорт халыҡ медицинаһында дарыу үсемлектәре».

Р. Каһир. «Алтын тамыр». К. Аралбай. «Янған тау».

Әҙәбиәт теорияһы: Әҙәби төрҙәртүраһында төшөнсә (эпос, лирика, драма).

3-сөбүлек. Данлы тарих

Үткән быуын кәңәштәре

БейешӘ. «Башкорт халкының азатлык өсөн тарихы».

Ш. Бабич. (биографик белешмә) «Халкым өсөн».

Б. Рафиков. «Һөйәнтүзфажиғәһе».

Г. Хисамов (биографик белешмә) «Алдар менән Тәфтиләү».

Әзәбиәт теорияһы: Роман жанры тураһында төшөнсә

Тарихи-әзәби комарткылар буларак башкортшәжәрәләре. Юрматыырыуы шәжәрәһе.

«Байык сәсәнден Салауат батырға әйткәне». Ш. Юлаев. «Яу».

М. Акмулла. «Инсафлык»

4-сөбүлек. Батыр һәм тоғро ат

С. Ярмуллин «Башкорт аты». Т. Ғиниәтуллин «Буян».

Р. Өмөтбаев «Ғилмишәриф» («Атлы башкорт» повесы буйынса).

Ғ. Вәлиуллин (биографик мәғлүмәт). «Кәлғә хужаһы һәм тоткон».

Әзәбиәт теорияһы: Повесть тураһында төшөнсә

Күңелле уйындар һәм ярыштар. Байрамдарыбыз тарихынан.

З. Әминев «Башкорт һабантуйы». Д. Мәһәзиев «Науруз байрамы».

Курай моңомилләт тарихында М. Ямалетдинов Мираз Ш. Бабич. «Курайкайға». К. Аралбай. «Мәшһүркурайсы».

Р. Солтангәрәев (биографик мәғлүмәт). «Ишмулла курайсы».

А. Айтколов (биографик мәғлүмәт)

Әҙәбиәт теорияһы: Әҙәбиәт ғилеме тураһында төшөнсә

.Ватанды һаклау.Мифтахов Р. «Калкан». Назаров Р. «Һалдат». Р. Хисаметдинова «Малайзар армияға китә». М. Ямалетдинов «Һалдат итектәре». И. Кинйәбулатов Бородино. Ә Үтәбаев. «Һакмар аға бит».

Н. Асанбаев (биографикбелешмә) «Кызылпаша»

5-се бүлек. Еңеү көнө

Ә. Моратов. «Тере хәтер». Р. Мифтахов «Бозлокуз». Н. Нәжми (биографик белешмә). " Кайтманығызтыуған ерегеҙгә".

Йәлил М. "Ышанма". А. Мәһәзиев. «Еңеү менән кайткан»

Й. Кейекбаев. «Зөбәй Үтәғолов».М. Кәрим. «Малайзар».Ш. Янбаев. «Йәнекейкәрт».

Әҙәбиәт теорияһы: Әҙәби процесс тураһындатөшөнсә.

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ӘЗӘБИӘТЕ» БЕЛЕМ БИРЕҮ ПРЕДМЕТЫН ТӨП ДӨЙӨМ БЕЛЕМ БИРЕҮ КИМӘЛЕНДӨ ҮЗЛӘШТЕРЕҮЗЕҢ КӨТӨЛГӘН ҺӨЗӨМТӨЛӨР

«Туған (башкорт) әҙәбиәте» академик предметын төп мәктәптә өйрәнәү уҡыусыларҙың шәхси, мета-предметлы һәм предметлы һөҙөмтәләренә өлгәшеүгә йүнәлтелгән.

Шәхси һөҙөмтәләре

«Туған (башкорт) әҙәбиәте» белем биреү предметын төп дөйөм белем биреү кимәлендә үзләштереүҙең шәхси һөҙөмтәләре традицион рус социаль-мәҙәни һәм рухи-әхлаки киммәттәренә, йәмғиәттә кабул ителгән тәртип кағиҙәләренә һәм нормаларына ярашлы

белем биреү һәм тәрбиә эшмәкәрлегә берзәмлегендә өлгәшелә, үз-үзендә белеү, үз-үзендә тәрбиәләү һәм үз-үзендә үстөрөү, шәхестең эске йөкмәткеһен формалаштырыу процестарына булышлык итә.

Программаны үзләштерөүҙең шәхси һөҙөмтәләре укыусыларҙың ыңғай киммәткә ынтылыш йүнәлеш алырға әзерлеген һәм электрон нигеҙҙә үзенең тәжрибәһен киңәйтеүҙе, белем алыу эшмәкәрлегенең төп йүнәлештәрән тормошҡа ашырыу процесын сағылдырырға тейеш.

Гражданлык белеме:

- гражданлык бурыстарын үтәргә әзер булыу һәм үз хокуктарын тормошҡа ашырыу, башка кешеләрҙең хокуктарын, иректәрән һәм законлы мәнфәғәттәрән хөрмәт итеү;
- ғаилә, мәғариф ойошмалары, урындағы йәмғәтселек тормошонда әүзем катнашыу, тыуған төйәктәге, илдәге хәлдәрҙән хәбәрҙәр булыу һәм уларҙы башҡорт телендә язылған әҙәби әсәрҙәрҙә сағылдырылған ситуациялар менән сағыштырып анализлай һәм баһалай белеү;
- экстремизм, дискриминация кеүек күренештәрҙе кире кағыу;
- төрлө социаль институттарҙың кеше тормошонда ролен аңлау; күп мәзәниәтле һәм күп конфессиялы йәмғиәттә граждандарҙың төп хокуктары, иректәрән һәм бурыстарын тәминитеүсә социаль нормаларҙың һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр кағизәләренең идеяһы, башҡорт әҙәбиәте әсәрҙәрендә ләсәлышынкүреү;
- төрлө уртаҡ эшмәкәрлеккә әзерлек, үз-ара аңлашыуға ынтылыш һәм үз-ара ярҙам; мәктәптә үзидаралыҡта әүзем катнашыу;
- гуманитар эшмәкәрлектә катнашырға әзер булыу (мохтаж кешеләргә ярҙам; ирекмәнлек);

Патриотик тәрбиә:

- күп мәзәниәтле һәм күп конфессиялы йәмғиәттә кешеләрҙең гражданлык үҙаңың берзәмлеген таныу, илдә йәшәгән башка халыктарҙың араһында башҡорт теленең ролен аңлау;
- «Туған (башҡорт) әҙәбиәт» темаһы контексында башҡорт телен белеүгә, Рәсәй Федерацияһының тарихына һәм мәзәниәтенә, башҡорт халқының тарихына, мәзәниәтенә кызыкһыныу уятыу;
- башҡорт теленә, Тыуған ил — Рәсәй казаныштарына, фәнгә, сәнғәткә, халықтың хәрби батырлығына һәм хеҙмәт казаныштарына, ихтирамлы мөнәсәбәт тәрбиәләү;
- Рәсәй символдарын хөрмәт итеү, дәүләт байрамдары, тарихи мираска, тәюиғәт комарткыларына, тыуған илендә йәшәгән төрлө

халыктардың традицияларына һаксыллыҡ һәм ихтирам тәрбиәләү;

рухи-ахлаки тәрбиә:

- төрлө ситуацияларҙа ахлаки киммәттәргә һәм нормаларға өстөнлөк биреү;
- тәртибеңде, һөйләгән һүзҙәреңде, кылған кылыктарыңды шулай ук башка кешеләрҙең кылыктарын ахлаки-хокуки нормалар күзлегенән баһаларға әҙер булыу;

- социаль ғәмәлдәрҙе кәтғи кире кағыу;
- үзең һәм йәмәғәтселлек алдында шәхестең азатлығы һәм яуаплылығы мәсьәләһен алғы планға куйыу;

Эстетик тәрбиә биреү:

- сәнғәттең төрлө төрҙәрен, традицияларҙы, үз халыҡыңдың һәм башка халыктардың ижадын тәрән аңлау һәләтен үстөрөү;
- сәнғәттең эмоциональ йогонтоһон аңлау; аралашыу һәм үз-үҙеңдә танытыу сараһы буларак художество мәзәниәтенең мөһимлеген аңлау;
- аралашыу сараһы буларак башҡорт теленең әһәмиәтен аңлау;
- ватан һәм донъя сәнғәтенең әһәмиәтен, этник мәзәни традицияларҙың һәм халыҡ ижадының ролен аңлау;
- сәнғәттең төрлө төрҙәрендә үз-үҙеңдә танытыуға ынтылыш тәрбиәләү;

физик тәрбиә, сәләмәтлек һәм эмоциональ именлек мәзәниәтен формалаштырыу:

- укыу процесында тупланған тәжрибәһенә нигеҙләнгән тормоштоң кәҙерен аңлау;
- үз сәләмәтлегенә яуаплы караш, сәләмәт йәшәү рәүешенә өстөнлөк биреү (сәләмәт тукланыу, гигиена кағизәләрен үтәү, дәрестәрҙең һәм ялдарҙың тигеҙ режимы, даими физик әүземлек);
- насар ғәҙәттәрҙең (алкоголь, наркотиктар кулланыу, тәмәке тартыу) һәм физик һәм психик сәләмәтлеккә зыян килтереүҙең башка төрҙәре) әземтәләрен аңлау;
- хәүефһеҙлек кағизәләрен үтәү, шул иҫәптән интернет мөхитендә беләм алыу процесында хәүефһеҙ тәртип булдырыу;
- көсөргәнешле хәлдәргә, үзгәреш тороусы социаль мәғлүмәти һәм тәбиғи шарттарға яраклашыу, үз тәжрибәңә таянып килеп тыуған ситуациянан сығыу һәм аңлау һәм артабан максаттар төҙөү;

- үзенде, башкаларзы нисек бар шулай кабул итә алыу һәләте;
- үзендең дә башкаларзың да эмоциональ торошон аңлап килептыуған хәлдән сығыу өсөн тейешле тел сараларын кулланыу, шул иҫәптән башкорт телендә язылған әзәби әсәрзәр миҫалдарына таяныу;

- уйланыу оҫталығын формалаштырыу, башкаларзың да хата яһауға хокуғын таныу;

Хезмәт тәрбә:

- технологик һәм социаль йүнәлешле практик проблемаларзы (ғаилә, мәктәп, кала, өлкә әсендә) хәл итеүзә әүзем катнашыу, бындай эшмәкәрлекте башлап ебәрәү, планлаштырыу һәм үз аллы башкарыу һәләте;

- төрлө һөнәрзәрзе һәм хезмәтте практик өйрәнәү, хезмәтте хөрмәт итеү һәм хезмәт эшмәкәрлеге һөзөмтәләре менән кызыкһыныу;
- шәхси һәм йәмәғәт мәнфәғәттәрән һәм ихтыяждарын иҫәпкә алып, үзендең тормош пландарын индивидуаль траекторияһын аңлы һайлау һәм төзөү;

- киләсәккә пландарың тураһында һөйләү һәләте;

Экологик тәрбия:

- тирә-як мөхит өлкәһендәге проблемаларзы хәл итеү, ғәмәлдәрзе планлаштырыу һәм уларзың тирә-як мөхит өсөн мөмкин булған әземтәләрен баһалау өсөн социаль һәм тәбиғи фәндәр өлкәһенә караған белемдәрән кулланыуға йүнәлеш бирәү;

- экологик проблемаларға үз карашын анык, әзмә-әзлекле сағылдырыу һәләте;
- экологик мәзәниәт кимәлен күтәрәү, экологик проблемаларзың глобаль характерын һәм уларзы хәл итеү юлдарын аңлау;
- тирә-як мөхиткә зыян килтерәүсә ғәмәлдәрзе, шул иҫәптән экологик проблемалар күтәргән әзәби әсәрзәр менән танышканда барлыкка килгән ғәмәлдәрзе әүзем кире қағыу;

- тирә-як мөхиткә зыян килтерәүсә ғәмәлдәрзе әүзем кире қағыу;
- тәбиғи, технологик һәм социаль мөхиттәрзең үз-ара бәйлеләге шарттарында үзендән гражданлык һәм кулланыусы ролендә аңлау;

- экологик практикала катнашырға әзер булыу;

фәнни белем киммәттәре:

– үз эшмәкәрлегендә кешенен, тәбиғәттең һәм йәмғиәттең төп үсеш закондары, кешенен тәбиғи һәм социаль мөхит менән мөнәсәбәттәре тураһындағы фәнни фекерҙәр системаһына йүнәлеш биреү;

– телдә үзләштереү һәм уҡыу мәзәниәте, донъяны аңлау сараһы буларак уҡыу оҫталығы;

– мәктәптә тел өйрәнеүҙең үзенсәлектәрен иҫәпкә алып ғилми-тикшеренеү эшмәкәрлегенен төп принциптарын үзләштереү;

– булған тәжрибәне, күзәтеүҙәрҙе, ғәмәлдәрҙе файҙаланп һөҙөмтәләргә өлгәшеү юлдарын камиллаштырыуға ынтылыш тәбиғәтләү;

Уҡыуының социаль һәм тәбиғи мөхит шарттарының үзгәрешенә яраҡлашыуын тәмин иткән тәүге һөҙөмтәләр:

– социаль тәжрибә, төп социаль ролдәрҙе, социаль тәртип нормаларын һәм ҡағиҙәләрен, төркөмдәрҙә һәм общиналарҙа, шул иҫәптән ғайләлә, профессиональ эшмәкәрлек һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән төркөмдәрҙә, шулай уҡ башка мәзәни мөхиттәрҙән булған кешеләр менән социаль аралашыу сиктәрендә социаль тормош формаларын үзләштереү;

– уҡыусыларҙың таныш булмаған шарттарҙа үз-ара аралаша алыу һәләте, башкаларҙың тәжрибәһенә һәм белемдәренә асыҡлығы;

– таныш булмаған шарттарҙа эш итеү һәләте, ғәмәли эшмәкәрлек, шул иҫәптән башка кешеләрҙән белем алыу, башкаларҙың берлектәге эшмәкәрлектәге тәжрибәһенән яңы белем, оҫталыҡ һәм компетенциялар алыу мөмкинлегенә;

– образдарҙы асыҡлау һәм уларҙы үз-ара бәйләү оҫталығы, яңы белемдәр формалаштырыу һәләте, төрлө объекттар һәм күренештәр, (шул иҫәптән элек билдәле булмаған объекттар) тураһында идеялар, төшөнсәләр, гипотезалар формалаштырыу, үз белемдәренен һәм компетенцияларының етешһеҙлеген аңлау, үзенең артабанғы үсешен планлаштырыу;

– тоторукло үсеш концепцияһы өлкәһендәге төп төшөнсәләр, терминдар һәм идеялар менән эш итеү, тәбиғәт, йәмғиәт менән иктисадтың үз-ара бәйләнешен анализлау һәм асыҡлау, тирә-яҡ мөхиткә йоғонтоһон, килеп тыуған проблемаларҙы, мөмкин булған глобаль эҙемтәләргә иҫәпкә алып баһалау һәләте;

– көсөргәнешле ситуацияны аңлау, уның эҙемтәләрен тормош тәжрибәһенә нигеҙләнеп баһалау һәләте, килеп тыуған хәлдә ҡаршы саралар күреүгә талап иткән сынығыу тип қабул итеү;

– стресс хәлен баһалау, қабул ителгән ҡарарҙарҙы һәм ғәмәлдәрҙе көйләү; хәүеф тәрҙе һәм эҙемтәләргә формулировкалау һәм баһалау, тәжрибә формалаштырыу, килеп тыуған ситуациянан килеп сығыу мөмкинлеген эҙләү; уңыш гарантиялары булмаған осраҡта эш итергә эҙер булыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре

5-9-сы кластарға «Туған (башкорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә укыусы белем алыуҙың универсаль сараларын үزلәштерә:

Төп логик ғәмәлдәр:

- өйрәнеләһе объекттарҙың (художестволы текстарҙың, әҙәби геройҙарҙың һ.б.) үзенсәлекле яктарын таба һәм кылыҡһырлап белеү;
- классификацияның мөһим үзенсәлеген табыу һәм әҙәби объекттарҙы шул нигеҙҙә классификациялау, уларҙы дөйөмләштереп, сағыштырыу һәм анализлау өсөн критерийҙарын билдәләү;
- текста каралған әҙәби факттарға һәм күҙәтеүҙәрҙә калыптарҙы һәм капма-каршылыҡтарҙы асыҡлау буйынса тәкдим ителгән бурысты иҫәпкә алып; калыптарҙы һәм капма-каршылыҡтарҙы асыҡлау критерийҙарын тәкдим итеү;
- мәсьәләгә хәл итеү өсөн кәрәкле мәғлүмәттәрҙе асыҡлау;
- әҙәби күренештәрҙе һәм процестарҙы өйрәнеүҙә сәбәп-әземтә мөнәсәбәттәрен асыҡлау;
- дедуктив һәм индуктив һығымталар, аналогия буйынса һығымталар яһау, улар араһындағы бәйләнеш тураһында гипотезалар формулировкалау;
- төрлө текстар менән эшләгәндә мәсьәләгә хәл итеү ысулын үз аллы һайлап белеү (бер нисә вариантты сағыштырыу, үз аллы һайланған критерийҙарҙы иҫәпкә алып, уларҙың иң кулайлығын файҙаланыу);

Төп ғилми-тикшеренеү эшмәкәрлеге:

- бирелгән һорауҙарҙы әҙәби белем алыуға танып белеүҙең тикшеренеү коралы итеп кулланыу;
- үз фекереңде раҫлау, үз позицияңды яҡлау өсөн башкаларҙың фекерҙәренең дөрөслөгө тураһында гипотеза булдырыу;
- үҙең үз аллы төзөгән планға нигеزلәнеп, өйрәнеүҙең әҙәби объектының үзенсәлектәрен, сәбәп-әземтә мөнәсәбәттәрен һәм объекттарҙың үз-ара бәйләлеген асыҡлау буйынса зур булмаған тикшеренеү үткәреү;

– күзәтеү, тәжрибә үткәреү, тикшеренеүҙәр һөҙөмтәләре буйынса үз аллы дөйөмләштереүҙәр һәм һығымталар яһау; алынған һығымталарҙың һәм дөйөмләштереүҙәрҙең ышаныслылығын баһалау юлдарына эйә булыу;

– вакифаларҙың артабанғы үсешен һәм уларҙың эзәмтәләрен окшаш ситуацияларҙа күзаллау, шулай ук уларҙың яңы шарттарҙа һәм контекстарҙа, (шул иҫәптән әзәби әсәрҙәрҙә) үсеше тураһында фарәздар яһау;

мәғлүмәт менән эшләү:

– тәкдим ителгән белем биреү заданиеһын һәм билдәләнгән критерийҙарҙы иҫәпкә алып, әзәби һәм башка мәғлүмәттәрҙе йәки сығанактарҙан алынған мәғлүмәттәрҙе эзләгәндә һәм һайлағанда төрлө ысулдар кулланыу;

– төрлө төрҙәгә һәм презентация формаларының әзәби һәм башка сығанактарҙан алынған мәғлүмәттәрҙе һайлау, анализлау, системалаштырыу һәм интерпретациялау;

– төрлө мәғлүмәт сығанактарында окшаш дәлилдәр табыу (бер үк фекерҙе, версияны раҫлау йәки кире кағыу);

– әзәби һәм башка мәғлүмәт менән таныштырыуҙың оптималь формаһын үз аллы һайлау һәм ябай схемалар, диаграммалар, төрлө графика һәм уларҙың комбинациялары ярҙамында күрһәтеү;

– әзәби һәм башка мәғлүмәттең ышаныслылығын уҡытыусы тәкдим иткән йәки үз аллы формулировкалаған критерийҙар буйынса баһалау;

– был мәғлүмәтте ныклы иҫтә калдырыу һәм системалаштырыу.

5-9-сы кластарҙа «Туған (башкорт) әзәбиәте» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы белем алыу процесында кәрәкле, **коммуникатив** алымдарҙы үзләштерә.

Аралашыу:

– фекерҙәрҙе кабул итеү һәм формалаштырыу, аралашыу шарттарына һәм максаттарына ярашлы хис-тойғоларҙы сағылдырыу;

– телдән һәм язма формала үз карашыңды белдереү;

– һөйләшеп аралашыу сараларына эйә булыу, конфликтлы ситуацияларҙың тәүшарттарын белеү, әзәби әсәрҙәрҙә уларға аналогтар табыу, низағтарҙы йомшартырға, һөйләшеүҙәр алып барырға һәләтле булыу;

- башкалардың ниәтен аңлау, әңгәмәсегә хөрмәт күрһәтәү һәм улардың каршы позицияһын дөрөс кабул итәү;
- фекер алышыу барышында тикшерелә торған теманың асылы буйынса анык һораузар бирәү һәм беләм бирәү мәсьәләһен хәл итәүгә һәм аралашыуың ыңғай барышын һаклауға йүнәлтелгән фекерҙәр әйтәү;
- улардың фекерҙәрән диалогта катнашкан башкаларҙың менән сағыштырыу, позициялардың айырмаһын һәм окшашлығын асыҡлау;
- башкарылған эш (әзәби эксперимент, тикшеренеүҙәр, проект) һөҙөмтәләрен асыҡтан-асыҡ күрһәтәү;
- сығышының форматын үз аллы һайлау, презентацияның максаттарын һәм аудиторияның үзенсәлектәрән иҫәпкә алып һәм уға ярашлы рәүештә иллюстратив материалдар яҙамында телдән һәм язма текстар төҙөү;

Үҙеңдең эшмәкәрлегендә ойоштороу:

- әзәбиәт дәресләрендә конкрет бер мәсьәләне хәл иткәндә команда менән (пар, төркөм, коллектив) һәм индивидуаль эшләүҙән өстөнлөктәрән кулланыу, заданиены хәл иткәндә төркөм менән үз-ара эш итәүҙең һәк ошо формаларын кулланыу кәрәклеген аңлатыу;
- коллектив уҡыу эшмәкәрлегендә максатын билдәләү, уға сараларын күмәкләп төҙөү: ролдәрҙе бүлөү, килешәү, уртаҡ эш барышы һәм һөҙөмтәһе тураһында фекер алышыу;
- бер һисә кешендә фекерән дөйөмләштерә беләү; етәкселек итергә, заданиеларҙы үтәргә, буйһонорға әҙер булыуынды күрһәтәү;
- әзәбиәт дәресендә һәм кластан тыш уҡыу эшмәкәрлегендә уртаҡ эш ойоштороуҙы планлаштырыу, катнашыусылардың һәр берһендә ролен билдәләү (улардың мөмкинлектәрән иҫәпкә алып), коллектив ағзалары араһында заданиелар бүлөү, төркөм эш формаларында катнаша (тикшереү, фекер алышыу, «брейн-дауыл» һәм башкалар) катнашыу;
- эштең үҙеңә тәғәйенләнгән өлөшөн башкарыу һәм сифатлы һөҙөмтәгә өлгәшәү, ғәмәлдәрәнде команданың башка ағзаларының менән координациялау;
- дөйөм һөҙөмтәгә индергән өлөшөңдөң сифатын әзәбиәтдәрестәрәнде үз-ара эш итәүҙә катнашыусылар формулировкалаған критерийҙар буйынса баһалау;

– өлгәшкән һөҙөмтәләрендә тәүҙә куйылған бурысменән, команданың һәр ағзаһының дөйөм һөҙөмтәгә, өлгәшеүгә индергән өлөшө менән сағыштырыу, эшлэнгән эш өсөн яуаплылык менән уртаклашыу һәм командаға үз эшен өсөн отчет бирергә әҙер булыу.

5-9-сы кластарҙа «Туған (башкорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнәү һөҙөмтәһендә укыусы дөйөм беләм биреүҙең **норматив** ғәмәлдәрен үзләштерә:

Үз-үҙеңдә ойоштороу:

– нәфис әҙәбиәттә һүрәтлэнгән ситуацияларҙы анализлау нигеҙендә укыу процесында, шәхси тормошонда, төрлө ситуацияларҙа тыуып торған проблемаларҙы асыҡлау һәм хәл итеү;

– индивидуаль рәүештә төркөмдә йәки тотош төркөм менән қарарҙар қабул иткәндә төрлө қараштар араһында дөрөс ориентир тотоу;

– беләм биреү мәсьәләһен (йәки уның бер өлөшөн) хәл итеүҙең үз аллы алгоритмын төҙөү, булған ресурстарҙы файҙаланып һәм үз мөмкинлектәрендә иҫәпкә алып, беләм биреү мәсьәләһен хәл итеү ысулын һайлау, тәкдим ителгән қарарҙарҙы раслау;

– саралар планын төҙөү (мәсьәләне хәл итеү алгоритмын тормошқа ашырыу планы) һәм өйрәнелгән әҙәби объект тураһында яңы беләм алыуҙы иҫәпкә алып тәкдим ителгән алгоритмды төҙөтөү;

– бер қарарға қилеү һәм уның өсөн яуаплылыҡты үз өстөнә алыу;

Үз-үҙеңдә контролдә тотоу:

– мәктәптә әҙәби беләм биреүҙә үз-үҙеңдә тота, үз-үҙеңдә мотивациялай белеү;

– укыу процесында қилеп тыуған ситуацияға анык баһа биреу һәм уны үзгәртеү планын тәкдим итеү;

– контексты иҫәпкә алыу һәм беләм биреү бурысын хәл иткәндә қилеп тыуған ауырлыҡтарҙы алдан күреү, хәл итеүҙе үзгәреүсән шарттарға яраҡлаштырыу;

– эшмәкәрлек һөҙөмтәләренә өлгәшеүҙең (өлгәшмәүҙең) сәбәптәрен аңлатыу, алынған тәҗрибәне баһалау, қилеп тыуған ситуацияла ыңғай моменттарҙы таба белеү;

– яңы шарттарза һәм үзгәргән ситуацияларза, асыкланған хаталарзы, килеп тыуған кыйынлыктарзы анализлау нигезендә эшмәкәрлеккә төзәтмәләр индереү;

– һөҙөмтәнең максатка һәм шарттарға ярашлылығын баһалау;

Эмоциональ интеллект:

– үз хис-тойғоларыңды ла башкаларзың хис-тойғоларын да контролдә тотуу һәләтен үстереү;

– хис-тойғоларзың сәбәптәрен асыклау һәм анализлау;

– үзегеззе икенсе кеше урынына куйып, әзәби әсәрзәрзән билдәле миһалдарзы анализлап, башкаларзың ниәттәренә төшөнөү;

– хис-тойғоларыңды белдереү ысулын көйләү.

Үз-үзеңде һәм башкаларзы кабул итеү:

– икенсе кешегә, уның фекеренә аңлы карашта булыу, әзәби персонаждарзың мөнәсәбәттәре тураһында уйланыузарғанигезләнеп;

– үзеңдең генә түгел, башкаларзың да хаталанырға хокуғы барлығын таныу;

– үзеңде лә, башкаларзы ла нисек бар - шулай кабул итеү хөкөм итмәйенсә;

– үзегезгә лә, башкаларға ла асык, ихлас булығыз;

– тирә-йүндәге бөтә нәмәне лә контролдә тотуумөмкин түгеллеген аңлау.

Йөкмәткеле һөҙөмтәләр

5-9-сы кластарза «Туған (башкорт) әзәбиәте» предметын өйрәнеү түбәндәгеләрзе күз уңында тотә:

– артабанғы рухи үсешен өсөн башкорт әзәбиәтен укыузың һәм өйрәнеүзең мөһимлеген аңлау; донъяны танып белеү һәм аңлау сараһы буларак системалы укыузың кәрәклеген формалаштырыу, кеше менән йәмғиәт араһындағы мөнәсәбәттәрзе яраштырыу, улар араһында күп яклы диалог булдырыу;

– башкорт әзәбиәтен халыктың төп милли һәм мәзәни киммәттәренен береһе, тормошто белеүзең айырым ысулы буларак кабул итеү;

– үз халкының күренекле мәзәниәт әсәрзәрен, рус һәм донъя мәзәниәтен өйрәнеү нигезендә башкорт әзәбиәтенен коммуникатив

һәм эстетик мөмкинлектәренасыклау;

— төрлө жанрҙарҙа телдән һәм язма формала үз фекерен раҫларға, рәсмиләштерергә, аналитик интерпретация характерындағы фекер алышыуҙа катнашырға, буш ваҡыттарында әзәби әсәрҙәр уҡыуҙы аңлы рәүештә планлаштырырға һәләтле формалашкан эстетик зауығы булған квалификациялы уҡыусыны тәрбиәләү;;

— төрлө этномәҙәни традицияларҙы сағылдырған әзәби әсәрҙәрҙе аңлау һәләтен үстөрөү;

— әзәби текст менән фәнни, эшлекле, публицистик текстар араһындағы фундаменталь айырмаларҙы аңлау нигеҙендә тексти семантик һәм эстетик анализлау процедураларын үзләштерөү; уҡылғанды кабул итеү, анализлау, тәнкитле баһалау һәм интерпретациялау, әзәби әсәрҙә сағылдырылған тормоштоң художестволы картинаһын эмоциональ кабул итеү генә түгел, интеллектуаль аңлау кимәлендә лә тормошка ашырыу оҫталығын формалаштырыу.

Класстар буйынса предмет һөзөмтәләре

5-се класс

Укыусышуға өйрәнә:

- башкорт ауыз-тел ижадының төп жанрларын айырып, халык әкиәттәренен, мәкәлдәренен һәм әйтемдәренен темаларын һәм идеяларын халыктың әхлаки идеалдары тураһындағы фекерҙәрҙән үстөрөү өсөн нигеҙ итеп билдәләргә;
- төп һорауҙар нигеҙендә фольклорға һәм әҙәби текстарға семантик анализ үткәргә;
- башкорт языусыларының һәм шағирҙарының әсәрҙәрендә сағылдырылған башкорт милли аңы өсөн мөһим булған мәҙәни-әхлаки идеяларҙы тормошҡа ашырырға, башка халыктарҙың айырым әҙәби қазаныштарын миҫалға килтерергә;
- башкорт халқы тормошонда туған әҙәбиәттең урынын, уның башка халыктар әҙәбиәте менән уртақлығын, үзәнсәлектәрен билдәләргә;
- башкорт халқының әхлак-этик принциптарын әкиәт һәм әҙәби әсәрҙәр геройҙарының ғәмәлдәре нигеҙендә асықларға;
- башкорт мәҙәниәтенен һәм әҙәбиәтенен байлығын асықларға, Рәсәй халыктары мәҙәниәттәре контексында башкорт милли традицияларын кылықһырларға;
- дәрәсләктәрҙә, бирелгән эштәргә укытыусының һорауҙарына нигеҙләнеп, фольклор әсәрҙәрен һәм әҙәби текстарҙы анализларға, комментарийҙар бирергә, әҙәби әсәрҙәргә башка сәнғәт әсәрҙәре менән сағыштырға, үз аллы укыу өсөн әсәрҙәр һайлап алырға.

6-сы класс

Укыусы шуға өйрәнә:

- башкорт халык йырҙарының, легендалары һәм риуәйттәренен проблемаларын асықларға, башкорт халқының әхлак идеалы тураһындағы фекерҙәргә үстөрөргә;
- укытыусы етәкселәге астында һорауға яуап формаһында ябай тарихи-мәҙәни комментарийҙар һәм интерпретация характерындағы үз текстарын төзөргә;

- Башкорт әзәбиәтендә һәм фольклорында, рус әзәбиәтендә Салауат Юлаев образының ролен, Башкортостан һәм Рәсәй тарихында уның шәхесе урынын аңларға;
- башкорт фольклоры һәм әзәбиәте әсәрҙәрендә тарихи шәхестәрҙең образдарын кылыҡһырларға;
- Бөйөк Ватан һуғышы тураһындағы әсәрҙәрҙә башкорт халқының милли характерының үзенсәлектә һыпаттарын асырға.

7-се класс

Уҡыуышуға өйрәнә:

- проблемаларҙы яҡтыртыу һәм башкорт халыҡәкиәттәренә, халыҡ хикәйәләренә, йырҙарының һәм такмактарының проблематикаһын асыҡларға, уларҙа халықтың эстетик үҙәһыныңсағылышына төшөнөргә, башкорт әзәбиәтендәге фольклор сюжеттарын һәм мотивтарын асыҡларға; Башкортостан тәбиғәт тураһындағы әсәрҙәрҙә мәҙәни-әхлаки киммәттәрҙең сағылышын күрә белергә;
- 1812 йылғы Ватан һуғышында Тыуған илһөйәрлектә һаҡлау тураһындағы әсәрҙәрҙә башкорт милли характерының, уның илһөйәрлек, һаһарманлыҡ кеүек күҙәл сифаттарының сағылышы тураһында фекер йөрөтөргә;
- курстың тематик сиктәрендә үз аллы уҡыу өсөн әсәрҙәрҙә үз теләктәренә йәки тәкдимдәренә һарап һайлап алырға;
- проектлау һәм ғилми-тикшеренәү эшмәкәрлегенә элементар оҫталығына әйә булырға —электрон һөҙөмтәләргә проектларға һәм күрһәтә белергә;
- төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләүҙең элементар оҫталығына әйә булырға.

8-се класс

Уҡыуы шуға өйрәнә:

- Башкортостандың һәм Рәсәйҙең легендар геройҙары, башкорт халқының һәм илебез халыктарының әхлаки идеалдары тураһындағы әсәрҙәрҙең проблематикаһын, эстетикаһын аңларға; Бөйөк Ватан һуғышы һәм тыуған ерҙең тәбиғәте тураһындағы әсәрҙәрҙә башкорт милли үз аңының төп мәҙәни-әхлаки асылының сағылышын аңларға;
- Фольклор әсәрҙәрен һәм әзәби текстарҙы үз аллы семантик һәм идеологик-эстетик йәһәттән анализларға, әзәби тексты авторҙың уҡыуыға, хәзәрә заман кешеләренә - вариҫтарына өндәүә итеп һабул итергә; ентәклә тарихи-мәҙәни комментарийҙар яһарға, конкрет

эпизодты анализлау форматында интерпретация характерындағы үз текстарын булдырырға, проблемалы һорауға яуап бирергә;һүз сәнғәте әсәрзәрен башка төр сәнғәт әсәрзәре менән үз аллы сағыштырырға.

9-сы класс

Укыусышуға өйрәнә:

- башкорт языусыларының һәм шағирзарының әсәрзәрендә башкорт милләте өсөн хас булған төп мәзәни-әхлаки киммәттәрзе аңларға;
- форма һәм йөкмәтке берзәмлеге буйынса әзәби әсәрзе мәғәнәүи яктан аңлы рәүештә кабул итергә, әзәби текстың идея һәм тематик йөкмәткеһенә үзенә эстетик һәм художестволы карашың булдырырға; нәфис әзәбиәт әсәрзәрен өйзә укыу һәм өйрәнәү форматын үз аллы ойшторорға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Һәр класта тәкдим ителгән вақыт: укыу, өйәрнеү һәм фекер алышыу - 33 сәғәт; резерв- 1 сәғәт.

Программаны тормошка ашырғанда укыу-методик материалдарзы (мультимедиа программаларын, электрон дәреслектәрзе һәм кулланмаларзы, электрон китапханаларзы, виртуаль лабораторияларзы, уйын программаларын, цифрлы белем биреү ресурстарының тупланмаларын) (Кушымта) электрон (цифрлы) белем биреү ресурстарын файзаланыу мөмкинлектәрен иҫпкә алырға кәрәк.

5-се класс

Тематик блок/секция	Йөкмәткеһе	Укысылар эшмәкәрлеген төп төрҙәренә характеристика (укыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Көз		
Башкорт халык ижады	Башкорт халык ижады. Әкиәттәр. Башкорт халык әкиәттәре «Әминбәк», «Акъял батыр». <i>Әҙәбиәт теорияһы:</i> әкиәт жанры тураһында төшөнсә, ауыз-тел ижады, халык ижадының төрҙәре.	Башкорт халык ижады, халык ижадының төрҙәре, ауыз-тел ижады.Әкиәт жанры тураһында төшөнсә биреү. Әкиәттәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үزلәштереү, анализау, образдарҙың һүрәтләнешен асыклау.Әкиәттәрҙе ролдәргә бүлөп укыу. Халык ижады һәм әзәби әкиәттәрҙәге окшаш тема һәм образ-персонаждарға сағыштырма анализ. Проект эштәре: «Башкорт, татар, рус әкиәттәрендә киң таралған окшаш образ-персонаждар».
Тыуған ер киңлектәре.	Тыуған тәйәккә арналған әсәрҙәр. Т. Ғәниева. «Уралиә тигән ил». С. Муллабаев «Шатлыклы иртә». Б. Бикбай. «Туған тел». А.Йәғәфәрова «Якшылык». Н. Әминева «Тыуған ер». «Башкортостан тауҙары» (белешмә). «Тыуған ер» (кобайыр). Ф. Рәхимғолова	Шиғырҙарҙы тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау.Проект эштәре: «Башкортостандың һокланғыс тәбиғәте!»

	"Мин – Башкортостандан!". Ә. Вахитов «Аҡһакал аманаты». Р. Ниғмәти. « Йәмле Ағизел буйзары». Р. Ғарипов «Торналар». Б. Ноғоманов. «Йәйбикә менән Көзбикә» («Йылбабайҙың дүрт кызы» әкиәтенән өзөк). Ф. Иҫәнғолов «Йылмайыу». Ғ. Хисамов. «Аҡъяурынсал бөркөт». <i>Әҙәбиәт</i> <i>теорияһы:</i> Сағыштырыу, синоним, антоним, омоним тураһында төшөнсә.	
2-се бүлек. Ҡыш		
Мәкәлдәр һәм әйтемдәр, йомактар, йырҙар (башланғыс кластарҙа алынған белемдә кабатлау һәм тәрәнәйтеү)	Мәкәл, әйтем, йомактарға (<i>кабатлау</i>) төшөнсә. Башҡорт халыҡ мәкәлдәре һәм әйтемдәре. Йомактар. Башҡорт халыҡ йырҙары.	Мәкәл, әйтем, йомактарҙы тасуири укыу. Идея-тематик йөкмәткеләрен үзләштереү. Һүзлек эше башкарыу. Әңгәмәләшеү. Рус, татар һәм башка халыҡтарҙың мәкәлдәренә сағыштырма анализлау. Телмәрҙә мәкәл һәм әйтемдәрҙе кулланырға өйрөнөү. Халыҡ йырҙарының һүзҙәрен яттан үзләштереү, уларҙың көйөн иҫтә калдырыу, үз аллы ябай йырҙар башкарыу. Ижади эш: йәмғиәттә хәҙерге тормошо тураһында мәкәлдәр, әйтемдәр языу һәм уйлап табыу
Ҡышҡы тәбиғәт тураһындағы әсәрҙәр	С. Әлибаев. «Ҡыш».	Шиғырҙарҙы, өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеләрен һәм образдар системаһын асыу. Сәңгәт

	Н. Мусин. «Коралайзар». В. Әхмәдиев. «Кышкы урманда». «Камыр батыр», «Кәмән менән Сәмән, картуф сәскән Сәлмән» әкиәттәре	әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Әкиәттәрзең идея-тематик йөкмәткеһен үзләштерәү, анализау, образдарзың һүрәтләнешен асыклау. Әкиәттәрзе ролдәргәбүләп укуу. Төркөмдәр менән эшләү, кыш тураһында сәңгәт әсәрзәренкарау, укуу, кабул итеү һәм фекер алышыу. Ижади эш: интернеттан кышкы пейзажды һәм кыш тураһындағы әсәрзәрзең йөкмәткеһенә яқын картиналарзы алып, картиналарзың һәм әсәрзәрзең уртақлығын асыклау.
3-сө бүлек. Яз		
Язғы һәм язғы эштәр тураһындағы әсәрзәр	Р. Назаров "Яз килә". З. Хисмәтуллин «Сыйырсык». С. Әлибаев «Яззы кем алып килгән?» М. Кәрим. «Һеңлемдең төшө». К. Даян. «Торналар». Башкортостан коштары (белешмә) Б. Ноғоманов. «Карһылыу һәм Язһылыу» («Йыл бабайзың дүрт кызы» әкиәтенән). Әзәбиәт теорияһы: Сағыштырыу тураһында төшөнсә	Шығырзарзы, өзөктәрзе тасуири укуу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәңгәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Проект эштәре: «Башкортостан коштары!»

Еңеүселәр	А. Игебаев «Еңеү көнө!». К. Мәргән. «Курайсының үлеми». Р. Нигмәти. «Еңеүселәргә дан!»	Шиғырзарзы,өзөктәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмаларын тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башкортостандың Бөйөк Ватан һуғышы геройзари!»
Мәсәл	М. Ғафури. «Һарыкты кем кем ашаған?» Л. Толстой. «Ике иптәш». <i>Әзәбиәт теорияһы:</i> Мәсәл жанры тураһында төшөмсә	Мәсәл жанрының художестволы һәм тематик үзенсәлектәрен асыклау.Мәсәлдәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Ролдәргә бүлеп укыу, сәхнәләштерәү. Сәнғәт әсәрзәре карау. Языусыларзың биографик факттары менән танышыу. Рус һәм башкорт мәсәлдәрен сағыштырыу
3-сө бүлек. Йәй		
Йәйге көндәр көтә (	З. Муллабаев. «Йомарт йәй». З. Хисмәтуллин «Урман кунағы». С. Агиш. “Турыкай”	Шиғырзы,өзөктәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башкорт аттары»

6-сы класс

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Укысылар эшмәкәрлеген төп төрҙәренә характеристика (укыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Укыу — белем шишмәһе		
Һауымәктәп!	Әхмәт-Хужа. «Алмаш үсә». У. Кинйәбулатов. Укытыусыға. Т. Дәүләтбирдина «Мизгелдәр»	Шиғырҙарҙы тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Укытыусы тураһында фильмдар карау, фекер алышыу. Проект эше. Укытыусы – боронго һөнәр!
2-се бүлек бүлек. Узған гүмер — калған хәтер		
Йырым минең- Башкортостан!	З. Биһшева. «Башкортостан». Р. Ғарипов "Дан һиңә, дан, Башкортостан!" Ф. Туғызбаева. «Башкортостан — минең яҙмышым». Ш. Бабич. «Башкортостан». Ғ. Хөсәйенов «Мөкәддәс» ("Донья" китабынан).	Шиғырҙы,өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Анализ барышында коллектив диалогта катнашырға һәм тематик яктан бәйлә әсәрҙәрҙе сағыштырырға өйрәнеү. Ижади язма эш: «Минең Тыуған илем — Башкортостан!»
Тыуған ер тарихы	Н. Нәжми. " Ниндәй улыңмын мин һинең?" Ә. Усманов. «Башкорттарҙың хәрби хезмәте».	Текстарҙы тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәтке һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Төркөмдәр менән эшләү: текста асҡыс һүзҙәрҙе, уларҙың символик характерын, предмет-ара бәйләнештәрҙе асыҡлау. Проект эштәре: «Башкортостанда мәғдән сығарыу», «Башкортостанда

	Ғ. Хөсәйенов «Рудасы Исмәғил Тасим улы» (повесынан өзөк) Т. Карамышева «Малайзар». Л. Толстой. " Кешегә күпме ер кәрәк". Ә. Хәкимов . «Езеүкәй янында» ("Һауыр кумта" романы буйынса).	мәгдән сәнәгәттен үстөрөүзә Исмәғил Тасимовтың роле»
Салауат Юлаев	Башкорт ихтилалдары <i>(белешмә)</i>. М. Изелбаев «Хушлашыу» («Юлай улы — Салауат» китабынан). Р. Бикбаев «Салауат кылысы». С. Злобин. «Салауат Юлаев» <i>(романдан өзөк)</i>. Ғ. Ибраһимов. «Сапкын» <i>(«Кинйә» романы буйынса)</i>.	Әсәрҙәрҙән өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Языусыларҙың биографияһы менән танышыу. Проект эштәре: «Салауат Юлаев образы әҙәбиәттә, сәнғәттә, музыкала»
3-сө бүлек. Төньяҡ амурҙары		
1812 йылғы Ватан һуғышы	Рус-француз һуғышы тураһында бәйеттәр. Я. Хамматов. «Төньяҡ амурҙары» <i>(романдан өзөк)</i>. Каһымтүрә (1812 йылдағы Ватан һуғышында башкорт полктары башлығы тураһында легенда). Әҙәбиәт теорияһы: Бәйеттәр	Әсәрҙәрҙән өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау, тарихи-мәҙәни мәғлүмәттәр менән танышыу. Проект эш. Тарихи шәхес – Каһымтүрә.

	тураһында төшөмсә	
4-се бүлек. Уралып яткан Уралтау		
Уралып яткан — Уралтау	Д. Буракаев «Урал таузары» (<i>мәғлүмәт</i>). Башкорт халык йыры «Урал». Р. Бикбаев Урал. Я. Хамматов. «Самородок». (<i>"Бөртөкләп йыйыла алтын"</i> романынан өзөк)	Әсәрҙәрҙән өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмаларын тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Урал таузарының тәбиғи байлыктары»
5-се бүлек. Башкорт халкының ғөрөф-ғәзәттәре		
Тәбиғәт менән гармонияла	А. Кобағошев. «Карға буткаһы тәмлемә?» Т. Карамышева «Кәкүк сәйе». С. Агиш. «Кунак һәм намыс». Ф. Туғызбаева. «Һыу юлы»	Әсәрҙәрҙә сағылдырылған ғөрөф-ғәзәттәрҙе, тышкы киәфәттең тарихи шартлылығын анализлау һәм баһалау, уларҙы хәҙерге ғөрөф-ғәзәттәр менән сағыштырыу. Интернетта: «Кәкүк сәйе», «Карға буткаһы» байрамдарын карау һәм әңгәмә ойоштороу
6-сы бүлек. Башкорттар китте һуғышка		
Башкорт халкның геройҙары	Я. Хамматов. «Башкорттар китте һуғышка» (<i>өзөк</i>). К. Даян. «Шайморатов генерал». Ә. Бикчәнтаев «Бөркөт һауала үлә» (<i>өзөк</i>). Р. Насыров «Ил балаһы -Шәкирйән»	Әсәрҙәрҙән өзөктәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Проект эше: «Тарихи шәхес генерал Шайморатов»

	<i>("Кайзан һин Мотросов?" китабы буйынса)</i>	
Әзәби мирас	Башкорт халык ижады <i>(кабатлау)</i>. Әкиәттәр «Урал батыр», «Алдар менәншайтан». Көләмәстәр. Кол-Ғәли. «Киссаи Йософ». «Кармасан менән Сәрмәсэн» <i>(халык легендаһы)</i>	Һүз менән әшләү, тарихи-мәзәни комментарийар биреү. Укыусының үзе укығандарға мөнәсәбәтен сағылдырыу. Әсәрзең темаһын, проблемаларын, идея һәм художество йөкмәткеһен билдәләй. Һөйләүзең төрлө төрзәрен үзләштереү (кыскаса, ентекләп, һайлап)
Үткәндәр һәм хәзергелә	С. Юлаев. «Бүгәсәүгә кушылып, ир-батырға куш булып», «Карабай менәнСарыбай» (<i>«Кузыйкүрпәс» повесы буйынса</i>). М. Акмулла. «Нәсихәттәр» <i>(өзөк)</i>. Сәсәндәр ижады. «Һабрау», «Кобағош сәсэн», «Байык сәсэн». <i>Әзәбиәт теорияһы.</i> Архаизмдар, неологизмдар, варваризмдар тураһында төшөнсә.	Әсәрзәрзән өзөктәрзе тасуири укыу. Һүзлек әше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһе һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Индивидуаль эш: интернеттан сәсәндәр бәйгеһен табып карау, тыңлау һәм үз фекереңде белдереү
7-се бүлек. Башкортостандың халык шағирзәры һәм языусылары		
Башкортостандың халык шағирзәры	М. Ғафури <i>(биографик мәғлүмәт)</i>. "Бир кулыңды!"	Шигри әсәрзәрзән өзөктәрзе тасуири укыу. Һүзлек әше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау.

	М. Кәрим <i>(биографик белешмә)</i>. "Өсөнсө көн тоташ кар яу". Р. Ғарипов <i>(биографик белешмә)</i>. «Аманат» <i>(қобайырзан өзөк)</i>. Р. Бикбаев <i>(биографик белешмә)</i>. «Халқыма хат» <i>(өзөк)</i>	Проект эше. “Башкортостандың халық шағирзаре”
Башкортостандың халық языусылары	З. Биешева <i>(биографик белешмә)</i>. «Сынаяк уйнатыу» <i>("Кәмһетелгәндәр" романынан өзөк)</i>. Ә. Хәкимов <i>(биографик белешмә)</i>. «Сәләх карт» <i>("Туй" хикәйәһенән)</i>	Әсәрзәрзән өзөктәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәңгәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Проект эше. “Башкортостандың халық языусылары”.

7-се класс

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Укысыларзың эшмәкәрлегенә төп төрзәренә характеристика (укыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Боронғонан аманат		
Башкорт халық әкиәттәре	Башкорт ауыз-тел ижады. <i>(қабатлау)</i> Хайуандар тураһында әкиәттәр. «Етем төлкө». Тылсымлы әкиәттәр. «Алтын алма» Батырзар тураһында әкиәттәр. «Алып	Әкиәттәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмаларын тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәңгәт әсәрзәре карау, йәнһүрәт карау, фекер алышыу. Ижади эше: "Етем төлкө" йәнһүрәтен карау һәм фекер алышыу.

	Батыр». Көнкүреш әкиәттәре. «Алтын тамсы», «Һаранбай менән Зиннәт ағай». <i>Әҙәбиәт теорияһы:</i> Аллегория, гиперболла һәм литота тураһында төшөнсә.	
Халык хикәйәләре тарихи хикәйәләр	Халык хикәйәләре (<i>белешмә</i>) Боронғо ырым-ышаныулар нигеҙендә тыуған хикәйәләр «Етегән йондоз». «Ай менән Зөһрә». «Сыңрау торна». Башҡорттарҙың килеп сығышы тураһында хикәйәттәр. Үсәргән. (<i>Үсәргән ырыуы башҡорттарының килеп сығышы тураһында легенда</i>). «Ырғыз», «Йөрәктау». Топонимик хикәйәләр. Ауыл тарихтары. «Ямаш һәм Йомаш ауылдары», «Мәмбәт ауылы тарихы». Тарихи хикәйәләр. «Биксура», «Бошман-Кыпсак батыр». Тормош-көнкүреш хикәйәләре.	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмаларын тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Ижади эш: "Сыңрау торна" балетын карау һәм әсәрҙәрҙең йөкмәткеһен сағыштырыу

	«Ғилмияза», «Зөлхизә».	
	<i>Әзәбиәт теорияһы:</i> Легенда һәм риүәйәттәр тураһында төшөнсә.	
2-се бүлек. Дуҫлыкта һәм берҙәмлектә — көс		
Тарихи йырзар	Тыуған ил һәм халыктар дуҫлығы тураһында йырзар. «Урал» (вариант), «Йәйләүек». 1773—1775 йылдарҙағы Пугачев ихтилалы тураһында йырзар. «Салауат» (<i>вариант</i>). «Оло юл» (<i>вариант</i>). 1812 йылдағы Ватан һуғышы тураһында йырзар. «Эскадрон», «Любизар». Кантондар тураһында йырзар. «Колой кантон», «Абдулла Ахун». Каскындар тураһында йырзар. «Буранбай», «Бейеш». Көнкүреш йырзаны. «Зөлхизә», «Ғилмияза». Такмактар. «Кармасан һәм Сәрмәсэн» (<i>«Һуңғы Һартай» әсәре буйынса</i>).	Тарихи йырзарҙы тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Йырзарҙың идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, фекер алышыу. Тарихи йырзар тураһында тарихи-мәҙәни мәғлүмәт укыу. Халыҡ йырзанын тыңлау, фекер алышыу.. Башҡорт һәм Рәсәй халыктарының йыр фольклорын сағыштырыу һәм фекер алышыу. Ижади эш: Йыр һәм шиғыр йөкмәткәһен сағыштырып фекерҙәр алышыу.

Гүзәл илем!	Н. Мусин. “Тайҕак басма”. Р. Байбулатов. “Ҡарыбай”. Ш. Бикколов «Урман кунағы». М. Ғафури. «Гөлдәр баксаһында». Ж. Кейекбаев (биографик белешмә). «Оморзак олатай», «Туғандар һәм таныштар» (романдан өзөк). Балалар уйыны «Соҡор туп» (белешмә).	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Төркөмдәр менән эш: әсәрҙәрҙең поэтикаһы өстөндә эш. Проект эштәре: «Башҡорт халыҡ уйындары». Проект эштәре: «Башҡорт милли кейеме»

	Башкорт милли кейеме <i>(белешмә)</i>. А. Игебаев "Онотманым һине, ауылым! " М. Кәрим. «Кайын япрагы тураһында»	
3-сө бүлек. Ап-ак карзаяуа		
Ап-ак ер!	К. Кинйәбулатова. «Һаумы, ак кыш!» С. Әлибай. "Матур көн". Ғ. Тукай. «Ер йокоһо». Ә. Әһлиуллин. «Бизәкле сана»	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмаларын тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Индивидуаль эш: шиғырзарзы ятлау. Ижади эше: кышкы пейзаж тураһында презентация эшләү.
Ватанды һаклаусылар	Р. Шәкүр. «Һакта тора илдең улдары». Ф. Акбулатова <i>(биографик белешмә)</i>. «Атай икмәге». В. Исхаков. «Кеше күңеле — тәрән даръя». А. Баһуманов <i>(биографик мәғлүмәт)</i>. «Юламан» «Кайза һин, генерал?» әсәре буйынса))	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Йөкмәтке буйынса һораузарға яуап биреү.
4-се бүлек. Ғәзиздәрзән, ғәзиз әсәләр!		
Матурлык һәм изгелек	Ғ. Зәйнәшева " Йырлайым әсәйем	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар

	тураһында ". З. Алтынбаева «Әсә һүзе». Ф. Иҗәнғолов. «Бер йомғак май». Ө. Бикчәнтәев «Яраланған бүре күззәре». Г. Якупова <i>(биографик белешмә)</i>. «Мейес әбей». Н. Игезйәнова «Өйрөлмәк»	системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Ижади эш: "Кәзерле әсәйем!" тасуири укыу конкурсын ойоштороу
5-се бүлек. Их, күнелле яз килә!		
Язғы тәбиғәт	Р. Ниғмәти. «Яз килде, яз!». М. Йәлил. «Йырзарым» М. Ғафури .«Болон» Х. Назар. «Йәйге йәшен». С. Әлибай. «Ямғыр теләү»	Шиғырзарзы тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Шиғырзарзың идея-тематикаһын йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Шиғырзарзың тематик берзәмлеген билдәләү. Шиғырзарзы ятлау
Тыуған ерзең ауазы	Һ.Дәүләтшина <i>(биографик белешмә)</i>. «Айбикә». Ю. Ухсай. «Болоттар». К. Аралбай. «Башкорт теле». М. Кәрим. «Әскәт Искәндәре» <i>("Озон, озон бала сак" повесынан</i>	Әсәрзәрге тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәргең идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Үз аллы эш: М. Кәримдең. "Озон, озон бала сак" повесы буйынса төшөрөлгән фильмды карау һәм әңгәмәләшеү ойоштороу.

	өзөк)	

8-се класс

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Укысылар эшмәкәрлегерәң төп төрҙәренә характеристика (укыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Мәктәп — белем шишмәһе		
Белемгә юл	С. Әлибаев «Мәктәп юлы!». Н. Мусин.«Һабак»	Ижади эш: мәктәп, беренсе кыңғырау тураһында йырҙар тыңлау
2-се бүлек. Көз – хеҙмәт һәм байлык мизгеле		
Икмәк- ил байлығы!	Р. Ханнанов «Икмәк кәзере». Р. Өмөтбаев «Әмир басыуы»». <i>Әҙәбиәт теорияһы:</i> композиция тураһында төшөмсә	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Проект эше: «Икмәк — барыһынала баш!»
3-сө бүлек. Укытыусы - ниндәй гүзәл исем		
Мәңгелек һөнәр	Р. Ғарипов“Укытыусыма”. Р. Шаммас. «Күперһез йылғалар»	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Проект эше: «Укытыусы һөнәре»
4-се киҫәк. Салауат батыр ир ине		
Салауат Юлаев халыҡ хәтерендә	Ф. Рәхимғолова «Салауат». Т. Дәүләтбирзина «Салауат рухы».	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Ижади эш: «Салауат Юлаев һәйкәлен төзөү тарихы»

	Ф. Кузбәков «Яу ораныбит һин, Салауат!». Я. Хамматов <i>(биографик белешмә)</i>. «Салауат».	
5-се бүлек. Кыш		
Кышкы пейзаж	Ш. Бабич <i>(биографик белешмә)</i>. «Кышкы юлда». Б. Рафиков. <i>(биографик белешмә)</i> «Бүреләр». И. Теләүмбәтов «Моралым таңы». О. Перовская «Мишка»	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башкорт курсаулыктары»
6-сы кисәк. Данлы һәм шанлы йылдар		
Еңеүгә юл!	М. Кәрим. «Үлмәсбай». Н. Ғәлимов. «Яузан кайткан курай». Р. Өмөтбаев «Башкорттар китте һуғышка». <i>Әзәбиәт теорияһы:</i> Лирик һәм эпик поэмаларҙың үзенсәлектәре	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Курай - башкорт халкының милли музыка инструменты»
Психологизм күренеше	В. Шукшин. «Кайғы». Х. Назар. «Өс һүз». М. Ямалетдинов «Иман».	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Башкорт һәм рус әзәбиәттәрендә тематик йәһәттән окшаш әсәрзәрзе сағыштырып фекер алышыу.

	З. Ғәлимов «Ялан сәскәләре»	
7-се бүлек. Шаулап-гөрләп яз килә!		
Әсәйем –күңел кояшым.	Ш. Бикколов <i>(биографик белешмә)</i> . «Әсәйемдең кәңәштәре». Т. Ғиниәтуллин «Әсә һәм бала»	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Ижади эш: "Әсәйем" темаһына язма ижади эш башкарыу.
Язғы хикәйәләр	Р. Ғарипов «Язғы йыр». З. Ураксин «Алмағас». Р. Сафин «Тол катындар һәм аякһыздар бейеүе»	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау.
8-се бүлек. АйУралым, Уралым!		
Тыуған ерҙең байлығы	К. Аралбай. «Ер тураһында ете һүз». Б. Бикбай. «Ер». Ж. Кейекбаев «Урал тураһында кобайыр». Н. Мусин. «Һуңғы солоҡ». М. Уразаев «Ез курай». А. Йәғәфәрова «Кескәй шишмә». Ф. Рәхимғолова «Бал корттары һәм күбәләк». Ш. Янбаев. «Дегәнәк».	Әсәрзәрзе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башкортостандың дарыу үләндәре»

	Р. Солтангәрәев «Һуңғы һунар». Ә. Хәмәтдинова «Йәшел дарыухана».	
--	---	--

9-сы класс

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Укысыларҙың эшмәкәрлегерәң төп төрҙәренә характеристика (укыу эшмәкәрлегә кимәлендә)
1-се бүлек. Тере шишмәләр		
Туған телем	Р. Ғарипов «Тел». Б. Бикбай. «Тере шишмәләр». Р. Мифтахов. «Мирас». Т. Карамышева «Һүз». И. Хәлимов «Төнгө моң»	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау Үз аллы эш. «Туған тел» темаһына тасуири укыу конкурсын ойштороу
2-се бүлек. Тыуған ер		
Тыуған ерем	Р. Мифтахов «Күрзем һине». К. Шафикова «Тыуған яҡ». И. Абдуллин. "Үз яғыма кайтам". Х. Туфан. «Кыр каззари». З. Вәлиди Туған «Тыуған төйәгемдә» (<i>"Хәтирәләр" китабынан</i>)	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Үз аллы эш: "Тыуған илем - Башкортостан!" тасуири укыу конкурсын ойштороу.
Нәзәкәтле тәбиғәт	М. Әбсәләмов «Йомағужа тирәктәре». Ф. Акбулатова «Тәбиғәт безҙең ярзамға мохтаж» (<i>мәғлүмәт</i>).	Әсәрҙәр өстөндә (һайлау буйынса) тасуири укыу күнекмәләре үткәрәү. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үз һүҙҙәрең менән һөйләү, уларға үз крашынды белдерәү. Әсәрҙәрҙә күтәрелгән проблемаларҙы асыҡлау, улар тураһында әңгәмә ойштороу. Проект эше: "Башкортостандың экологияһы".

	Ә. Ғарифуллина «Гөрләүек». З.Алтынбаева «Балан». Башкорт әзәбиәтендә экологик проблемалар. Д. Шәрәфитдинов. «Йылғабағыры» Ф. Ғазин «Кыраутейһен әйзә...». М. Кәрим. «Айыу мажаралары». В. Ғүмәров «Башкорт халык медицинаһында дарыу үсемлектәре». Р.Кәһир. «Алтын тамыр». К. Аралбай. «Янған тау». <i>Әзәбиәт теорияһы:</i> Әзәби төрҙәр, жанр тураһында төшөнсә (эпос, лирика, драма).	
3-сө бүлек. Данлы тарих.		
Үткән быуын кәңәштәре	Ә. Бейеш «Башкорт халкының азатлығы өсөн көрәш тарихы». Ш. Бабич. <i>(биографик белешмә)</i> «Халкым өсөн». Б. Рафиков. «Һөйәнтүзфажиғәһе». Ғ. Хисамов (биографик белешмә) «Алдар менән Тәфтиләү».	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Ижади эш: «Башкорт халкының азатлык өсөн көрәше» темаһына әңгәмәләшеү.

	Әзәбиәт теорияһы: Роман тураһында төшөнсә	
	Тарихи-әзәби комарткы буларак башкорт шәжәрәләре. Юрматырыуы шәжәрәһе. «Байык сәсәндең Салауат батырға әйткәне». С. Юлаев. «Яу». М. Акмулла. «Инсафлык»	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Ижади эш: Үз шәжәрәнде төзөү.
4-се бүлек. Батыр һәм тоғро ат		
Атһыз егет, канатһыз кош кеүек	С. Ярмуллин «Башкорт аты». Т. Ғиниәтуллин «Буян» («<i>Башкорт аты</i>» хикәйәһе буйынса). Р. Өмөтбаев «Ғилмишәриф» («<i>Атлы башкорт</i>» повесы буйынса). Ғ. Вәлиуллин (биографик белешмә). «Кәлғә хужаһы һәм тоткон». Әзәбиәт теорияһы: Новелла тураһында төшөнсәһе	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Ат тураһында документаль һәм нәфис фильмдар карау, фекер алышыу. Проект эше: «Башкортостанда йылкысылык»
Күңелле уйындар һәм ярыштар	Байрамдарыбыз тарихынан.	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар

	<i>(белешмә).</i> З. Әминев «Башкорт һабантуйы». Д. Мәһзиев «Науруз байрамы».	системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Үз аллы эш. Һабантуй, науруз байрамдарын интернет селтәренән карап фекер алышыу.
Милләт тарихы. Курай моңо.	М. Ямалетдинов. Мираҫ. С. Бабич. «Курайкайға». К. Аралбай. «Мәшһүркурайсы». Р. Солтангәрәев <i>(биографик белешмә)</i>. «Ишмулла курайсы». Ғ. Хәсәнова. А. Айтҡолов <i>(биографик белешмә)</i>	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау. Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Әзәби тексты башка төр сәнғәт әсәрҙәре менән сағыштырыу. Фекер алышыу (һынлы сәнғәт, музыка). «Ишмулла Дилмөхәмәтовбашкорт халкыныңмәшһүр курайсыһы» темаһына презентация әзерләү
Ватанды һаклау	Р. Мифтахов «Калкан». Р. Назаров «Һалдат». Р. Хисаметдинова «Малайзар армияға китә». М. Ямалетдинов «Һалдат итектәре». И. Кинйәбулатов “Бородино”. Ә. Үтәбаев. «Һакмар аға бит». <i>(өзөк)</i>. Н. Асанбаев <i>(биографик белешмә)</i> «Кызылпаша»<i>(өзөк)</i>	Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Һүзлек эше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әсәрҙәре карау, музыка тыңлау. Үз аллы эш. Бөйөк Ватан һуғышы тураһында документаль һәм нәфис фильмдар карау, фекер алышыу.

5-се бүлек. Еңеү көнө		
Еңеү батырзары	Ә. Моратов. «Тере хәтер». Р. Мифтахов «Бозлокуз». Н. Нәжми (биографик белешмә). "Кайтманығызтыуған ерегеһгә". М. Йәлил "Ышанма". А. Мәһәзиев. «Еңеү менән кайткан». Й. Кейекбаев. «Зөбәй Үтәғолов». М. Кәрим. «Малайзар». Ш. Янбаев. «Йәнекәйкарт» <i>Әзәбиәттеорияһы:</i> Әзәби процесс тураһында төшөнсә .	Әсәрзәрзе тасуири укыу. һүзлек әше башкарыу. Аудиоязмалар тыңлау.Әсәрзәрзең идея-тематик йөкмәткәһен һәм образдар системаһын асыу. Сәһғәт әсәрзәре карау, музыка тыңлау. Үз аллы әше: Икенсе донъя һуғышы тураһында фильмдар карау һәм фекер алышыу

КУЛЛАНЫЛҘАН СЫҒАНАКТАР

Укытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурстар менән тәъмин итеү

Укыу-методик әзәбиәт

1. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аккужина Ф. Ә., Карабаев М. И., Әминевә З. Р. Башкорт теле һәм әзәбиәте. Укытыу рус телендә алып барылған дәйөм беләм биреү ойошмаларында туған (башкорт) телен һәм әзәбиәтен өйрәнәү буйынса 5-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 296 б.
2. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аккужина Ф. Ә., Карабаев М. И., Әминевә З. Р. Башкорт теле һәм әзәбиәте. Укытыу рус телендә алып барылған дәйөм беләм биреү ойошмаларында туған (башкорт) телен һәм әзәбиәтен өйрәнәү буйынса 6-сы класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 340 б.
3. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аккужина Ф. Ә., Карабаев М. И., Әминевә З. Р. Башкорт теле һәм әзәбиәте. Укытыу рус телендә алып барылған дәйөм беләм биреү ойошмаларында туған (башкорт) телен һәм әзәбиәтен өйрәнәү буйынса 7-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 296 б.
4. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аккужина Ф. Ә., Карабаев М. И., Әминевә З. Р. Башкорт теле һәм әзәбиәте. Укытыу рус телендә алып барылған дәйөм беләм биреү ойошмаларында туған (башкорт) телен һәм әзәбиәтен өйрәнәү буйынса 8-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 280 б.
5. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аккужина Ф. Ә., Карабаев М. И., Әминевә З. Р. Башкорт теле һәм әзәбиәте. Укытыу рус телендә алып барылған дәйөм беләм биреү ойошмаларында туған (башкорт) телен һәм әзәбиәтен өйрәнәү буйынса 9-сы класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2017. — 268 б.

Дәреслектәр

6. Илмөхәмәтов А. Г. Проектирование современного урока. — Уфа: ИРО РБ, 2015. — 54 с.
7. Сафина Л. Х., Латыпова Р. М., Санъяров Ф. Б. Башкирский язык. Новый взгляд. - Уфа: Мир полиграфии, 2021. — 94 с.

Һүзлектәр

8. Азнағолов Р. Ғ. Башкорт-рус, рус-башкорт мәктәп һүзлеге. - Өфө: Китап, 2018. — 608 б.

9. Саяхова Л. Г. Русско-башкирский иллюстрированный тематический словарь - Уфа: Китап, 1998. — 303 с.

10. Саяхова Л. Г., Ураксин З. Г., Асадуллина Ф. Ф., Сахапова З. Г. Русско-Башкирский учебный словарь. — Уфа: Китап, 2011. — 452 с.

11. Саяхова Л. Г., Усманова М. Г. Русско-башкирский, башкирско-русский учебный словарь (с грамматическим приложением). — Өфө: «Эдвис» укыу-методик үзәге. — 2011. — 265 с.

Кулланмалар

12. Ғәбитова З. М. Башкорт теле дәрестәре буйынса дөйөм белем биреү эшмәкәрлеген формалаштыру. - Өфө: ИРО РБ, 2013. — 36 б.

13. Ғәбитова З. М. һәм башкалар. Эш программаһын әзерләү буйынса методик тәкдимдәр. - Өфө: ИРО РБ, 2015. - 52 б.

Мәғлүмәт ресурстары

14. Башкирская энциклопедия // URL: <http:w.bashenc.ru> (дата обращения 08.07.2022).

15. Башкирские народные сказки // URL: <http://skazkoved.ru/index.php?fid=1&sid=49> (дата обращения: 08.07.2022).

16. Башкирское издательство «Китап» имени Зайнаб Биишевой // URL: <http:w.kitap-ufa.ru> (инеү датаһы: 08.07.2022).

17. Башкорт көйҙәре, йырҙары (башкорт көйҙәре һәм йырҙары) // URL: <http:allmuz.org/melody> (инеү датаһы: 08.07.2022).

18. Веб-ресурс «Online Башкирский язык» // URL:<https://region.бспу/> (инеү датаһы: 08.07.2022).

19. Веб-ресурс для самостоятельного изучения башкирского языка «Интерактивный башкирский» // URL: <https://bashlang.ru> (дата обращения: 08.07.2022).

20. Балаларға белем биреү Интернет-порталы «Балалар» // URL: <https://balalar.org/> (инеү датаһы: 08.07.2022).

21. «Тамыр» балалар һәм йәштәр телеканалы СБЮ ТРК «Башкортостан» URL:<http:tv-rb.ru/> (инеү датаһы: 08.07.2022).

22. Информационный портал Республики Башкортостан // URL: <https://www.bashkortostan.ru/> (дата обращения: 08.07.2022).

23. Культурный мир Башкортостана URL: <http:ebook.bashnl.ru> (инеү урыны 08.07.2022).

24. Международная система дистанционного обучения башкирскому языку (дата обращения 08.07.2022).

25. Мобильное приложение«IQБАЛА БАШ»// URL:<https://#bashlang.py> (дата обращения : 08. 07. 2022).

26. Мобильное приложение«Башкирский филворд»// URL: <https://bashlang.py> (дата обращения : 08.07.2022).

27. Мобильное приложение«Самоучитель по башкирскому языку»// URL:<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.bashkirteacher&hl=your&gl=US> (дата обращения: 08.07.2022).

28. Мобильное приложение«СӘЛӘМ»// URL: <https://bashlang.ru> (дата обращения: 08.07.2022).

29. Башкортостан Республикаһының Милли электрон китапхананы URL: <http://ebook.bashnl.ru> (инегү мөмкинлегә 08.07.2022).

30. Рус-башкорт онлайн-һүзлегә // URL: <http://huzlick.bashqort.com/> (инегү мөмкинлегә 08.07.2022).

31. Самоучитель башкирского языка //URL:<http://leph.bashedu.ru/publications/samouchitel.pdf> (дата обращения: 08.07.2022).